

Наталія Мозгова

доктор філософських наук, професор

завідувачка кафедри філософії

факультету філософії та суспільствознавства

НПУ імені М.П. Драгоманова

З ФІЛОСОФСЬКОГО ЖИТТЯ КИЄВА ХІХ СТОЛІТТЯ

Кожне місто має свій глибинний проект буття, який перебуває немов би на дні історичного міського колодязя. Адже місто – це не пункт на мапі, і не купа будиноків, і не кілька десятків чи сотень тисяч заклопотаних містян, які пересуваються «туди-сюди». Місто – це така таїна, текст культури, який збирає до купи всі епохи й подробиці історичного міського буття.

Що ж стосується поняття «філософське життя», то воно не може бути зведене лише до фактологічного опису буденності його персонажів. Аналізуючи філософське життя певного періоду в історії культури того чи іншого народу, країни, міста, ми повинні розглядати його події не самі по собі, а, по-перше, у контексті неповторної індивідуальності його представників, оскільки саме крізь їх особистісну унікальність трансформується культура тієї чи іншої епохи і тоді біографія постає невід'ємною частиною історії, точніше мікромоделлю історії. І, по-друге, крізь призму укоріненості дослідника у середовище існування свого предмету дослідження.

Слід зауважити, що для представника класичної історичної галузі знань факт, який не є документально підтвердженим, є у кращому випадку лише робочою гіпотезою, а у гіршому – вигадкою. І це є цілком зрозумілим та науково виправданим з точки зору методології класичної історичної науки, яка розглядає біографію з бухгалтерською точністю, в якій зафіксований схематичний перебіг головних подій життя персонажу. Зовсім інша методологія характерна для постмодерну, де біографія головного персонажа насамперед є подією, яка розгортається на очах дослідника та втягує до себе і його самого не менш міцно, ніж людину, котра є об'єктом цього дослідження. У даному випадку історія життя конкретної людини конституюється у якості наратології, тобто рефлексії над минулим у вигляді розповіді, ззовні організованої за допомогою привнесеного оповідачем сюжету. Це вже методологія постмодерну, коли наратив виступає не стільки описом онтологічної реальності, скільки привнесенням дослідником смислу у хаос подій за допомогою знання історичного фіналу. У рамках постмодерністської концепції історії фундаментальною стає ідея основоположного значення фіналу, іншими словами, коли всі персонажі давно вже померли.

Отже, наратив набуває смисл лише ретроспективно, оскільки домінуюче положення дослідника як знавця фіналу забезпечує йому бачення смислу на відміну від персонажа розповіді, який лише «копирсається» у хаосі подій, не

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

знаючи їх фіналу, а тому і не в змозі зрозуміти основоположного їх смислу, не кажучи вже про те, що цих смислів може бути безліч, адже наратив – це розповідь, яка може бути інтерпретована читачем зовсім по-іншому, ніж автором (так звана «смерть автора»). Загалом, постмодерн відкидає будь-які метанаративи і будь-які системи пояснення світу, замінюючи їх плюралізмом і мозаїчністю фрагментарного досвіду. І саме у пунктах, де «мікронаратив» того чи іншого персонажа перетинається з «великими наративами» доби і виникає певна напруга, яка призводить до виникнення нової якості біографії даного персонажа.

Далі ми хотіли б зупинитись і з'ясувати лише деякі риси й нюанси філософського життя Києва ХІХ ст., «золотої доби» київської філософської думки, адже це не лише бурхливий ідейний пошук у розгалужених напрямках розвитку філософії, але й осередок яскравих талантів, їхніх стосунків, колізій їхньої творчості та особистої долі, їхньої діяльності як філософів у співвідношенні із загальнокультурними обставинами доби, конкретними перипетіями у взаєминах різних філософських товариств та їхніх актуальних домагань тощо.

Насамперед, слід підкреслити, що вищу освіту в Україні у першій половині ХІХ ст. репрезентували Харківській університет (1804 р.), Рішельєвський лицей в Одесі (1817 р.), лицей в Ніжині (1820 р.), Київська духовна академія (1819 р.), університет св. Володимира в Києві (1834 р.). У першій половині ХІХ ст. функцію центрів класичної академічної філософії не лише у Києві, але й в Україні перебирають на себе Київська духовна академія та Університет Святого Володимира. Отже, першим унікальним культурно-освітнім осередком Києва ХІХ ст. була Київська духовна академія (КДА), яка генетично була пов'язана з одним із найстаріших східноєвропейських університетів – Академією Петра Могили у Києві, тобто Києво-Могилянською академією.

Згідно з реформами Олександра І передбачалося відкрити академії у Санкт-Петербурзі в 1809 р., у Москві в 1814 р., у Києві в 1816 р., у Казані в 1818 р. І якщо у Петербурзі та у Москві вдалося це зробити своєчасно, то у Києві виникла затримка, а у Казані це вдалося здійснити лише у 1842 р.

Урочисте відкриття нової академії відбулося 28 вересня 1819 р. Академія розташувалась у приміщенні колишньої Києво-Могилянської академії та у Братському монастирі. За новим Статутом духовних академій 1814 р. КДА, як вищий духовно-навчальний заклад, повинна була готувати священнослужителів для вищої духовної ієрархії та викладачів для духовних семінарій. Академія тепер ставала спеціалізованим вищим навчальним та адміністративним закладом, в якому мали можливість завершити свою богословську освіту переважно діти духовенства. В академію на навчання приймалися лише юнаки, які закінчили курс духовних семінарій. А оскільки там вчилися переважно діти духовенства, то й академії за складом своїх студентів ставали тепер вищими духовно-становими навчальними закладами.

Слід зазначити, що якщо університетська філософія на той час робила лише перші свої кроки, і академічна філософія у своєму розвитку вже мала майже двохсотлітню історію. Києво-Могилянська академія, Слов'яно-греко-латинська академія, Харківський колегіум, нарешті, десятки семінарій, що діяли у XVIII ст. на теренах імперії – в усіх цих духовних школах постійно викладалася філософія.

Та й на середину XIX ст. духовно-академічна школа лишалася єдиною базою, де зберігалися філософські кафедри. Наприклад, в університетах вони двічі закривалися – у 1809 та 1850 рр. Більше того, саме в духовних навчальних закладах філософія стає другим за значенням предметом після богослов'я. Навіть у духовних семінаріях читалася на той час логіка, метафізика, моральна філософія, історія філософії. Як відомо, в духовних академіях курс філософії за своїм обсягом переважав університетські програми. Як зазначав російський філософ Е. Радлов, «...в духовних академіях викладання філософії було поставлене більш повно, ніж в університетах; у перших завжди читався, крім курсів логіки, історії філософії і психології, ще й курс метафізики та морального богослов'я, котрий певною мірою заміняв курс етики, в той час як в університетах читалися лише курси логіки, психології та історії філософії» [2, 147 – 148].

Не була винятком у цьому відношенні й Київська духовна академія. Ось думка церковного історика О. Нікольського: «Викладання філософії в Київській академії було поставлене дуже серйозно і давало вихованцям не тільки формальні знання, але й вводило їх у курс нових філософських поглядів. На таких засадах ґрунтувалося викладання філософії у Київській академії» [1, 363]. Крім того, професори КДА завжди були бажаними кандидатами на університетські кафедри, їх із задоволенням запрошували на роботу до світських навчальних закладів. Наприклад, вихованці Академії П. Авсенєв, О. Новицький та С. Гогоцький були професорами філософії Київського університету. Випускник КДА Й. Міхневич обіймав професорську посаду у Рішельєвському ліцеї в Одесі, згодом у Новоросійському університеті, а П. Юркевич одержав запрошення на посаду професора філософії Московського університету, а згодом навіть був деканом його історико-філологічного факультету.

І хоча б як не оцінювали духовно-академічну філософію, неможливо не визнати, що за своїм рівнем вона являла собою унікальне соціокультурне явище, в якому була акумульована ціла епоха, сформувалися й набрали сили основні тенденції розвитку професійної філософії взагалі.

Взяти хоча б І. Скворцова, який одним з перших здійснив перехід від традиційного вольфіанства до кантіанства; Інокентія (І. Борисова), за ректорства якого в КДА набув поширення «історичний напрям» у викладанні богословських дисциплін. Про гатунок релігійної філософії свідчить творчий доробок таких представників як В. Карпов, П. Авсенєв, Й. Міхневич. Якщо В. Карпов більше тяжів до раціоналістичної філософської традиції (йому

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

належить кращий підручник з логіки), то П. Авсенев і Й. Міхневич до ірраціоналістичної, причому П. Авсенев – більше до містики, а Й. Міхневич – до романтизму.

«Золоту добу» київської духовно-академічної філософії гідно представляли Ор. Новицький – автор першого в Росії підручника з історії філософії, С. Гогоцький, котрий створив першу вітчизняну філософську енциклопедію та був найпослідовнішим прихильником й одночасно критиком філософії Гегеля, П. Юркевич, філософія серця якого не тільки була вагомим внеском у розвиток української філософської традиції ХІХ ст., а й справила значний вплив на формування тогочасної російської релігійної філософії, багато в чому визначила світоглядні пріоритети В. Соловйова, С. та М. Трубецьких, С. Булгакова, С. Франка, П. Флоренського та ін.

Література

1. Никольский А. Русская духовно-академическая философия, как предшественница славянофильства и университетской философии в России. *Вера и разум*. Харьков, 1907. № 3.

2. Радлов Е. Очерк истории русской философии. Введенский А.И., Лосев А.Ф., Радлов Э.Л., Шпет Г.Г. *Очерки истории русской философии*. Свердловск, 1991.

Леонід Панасюк

*доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Яна Омельченко

*студентка ІV курсу спеціальності «Філософія»
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО МІСТА

Як для українців усього світу, так і для слов'янських народів загалом, Київ уявляється передусім «матір'ю городів руських», а також «Єрусалимом другим – святим градом», колискою і духовним центром тисячолітнього киеворуського православ'я та українського козацького державотворення. Згодом роль Києва як політичного й духовного центру переосмислювалась кирило-мефодіївськими братчиками в контексті розвитку ідей всеслав'янства (панславізму). Далі, Київ «советський», якому 70 років, і, нарешті, Київ сучасний, молодий, що залишається, разом з тим, Києвом золотoverхим,